

Русина Торосян

## ТВОРЧЕСТВО И НЕОПАТРИСТИЧЕН СИНТЕЗ

в мисловната система на о. Георги Флоровски  
(Принстънски вдъхновения)

**Abstract:** Roussina Torosyan, *Creativity and Neo-Patristic Synthesis in Fr. Georges Florovsky's Thought System (Princeton Insights)*.

This article discusses the creative and spiritual perception of life of father George Florovsky. It underlines the role creativity has for understanding his theology and possibly penetrating his system of thought. In that perspective is also addressed his concept of nepotistic synthesis, by showing the connection that exist between creativity and charismatic theology in the dynamic of love. The article suggests that creativity in its graceful meaning, may be the key of decoding his concept and understanding his spiritual message.

**Keywords:** *Florovsky, Creativity, Neopatristic, Synthesis, Dynamism, Charismatic, Theology, Thought System*

*Не чрез рутинна памет, но чрез творческо  
възприятие трябва да се усвоява откровената  
истина като закваска а действителното  
преображение на търсеция Истината човешки ум.<sup>1</sup>*

Статията е опит за навлизане чрез творческото възприятие в мисловната система на о. Георги Флоровски, както и за преосмисляне в същата перспектива на Неопатристичния синтез. Проследяват се някои от свидетелствата, оставени от отца, които показват динамичността на неговото богословие и връзката в неговия идеен свят между благодатното творчество и Неопатристичния синтез.

Дори и до днес съвременното богословие няма ясно изразено

---

<sup>1</sup> Г. Флоровски, „Оправдание на знанието“, Протойерей Георги Флоровски. *Философия и богословие*, София 2012, с. 212.

становище по въпроса за Неопатристичния синтез. Това е много *показателно* и важно. Показателно е, защото след като неопатристичният синтез все още в същината си не се разбира, той едва ли се и осъществява. От друга страна, съществува реален духовен проблем, след като отецът не бива разбиран от поколения богослови. Именно в това „неразбиране“ се крие и проблемът, който самият Неопатристичният синтез има за цел да посочи и разреши. Това „неразбиране“ е и в основата на много човешки и социални проблеми, които в същината си се дължат на *творческата (духовна) леност* на съвременния човек. Понякога сме изкушени да се запитаме дали наистина има такъв Неопатристичен синтез и възможно ли е въобще неговото изпълнение. Въпреки това, нашето безсилие да осмислим и изпълним призива на отеца си остава наше несъвършенство, и това ни най-малко не отнема от харизматичността и истинността на неговото послание. Такъв синтез има и той е осъществим, и доказателство за това са не само словата на отеца, но и самият той, неговото богословие и живот. В *себе си* и *за себе си* той го осъществява, и поради това и призовава към него. Ето защо Флоровски е смятан за един от най-големите богослови на двадесети век. Неговото творчество и до днес продължава да вдъхновява и възхищава богословската и християнска мисъл.

Ключът към разгадаването на Неопатристичния синтез е и ключ към разгадаването на мисловната система на отеца. Имах щастieto да бъда насочена към изучаване на неговото богословие от моя научен ръководител доц. д-р Павел Павлов във връзка с изготвянето на моята магистърска теза. Работих и с неговия архив в края на 2017 г. при посещението ми в Принстънския университет. Върху неговото богословие е и дисертационният ми труд, който в момента изготвям. Творчеството на о. Флоровски наистина трудно се анализира и още по-трудно се синтезира, защото мисълта на отеца не е водена от обичайния и общоприет, наложил се дискурс и модел на „научно“ богословие. В случая става въпрос не за естествено богословие, а за *харизматично богословие* и от там според мен идва трудността. Нужна е малко по-различна нагласа от страна на анализиращата мисъл, за да може да се синхронизира идейно с отеца и да разбере неговото богословие и послание. За това става въпрос и в Неопатристичния синтез – за една различна нагласа, за един различен подход в богословието,

*за един нов творчески тропос и живот в Христос.*

Когато през 2017 г. тръгнах за Принстън, се чувствах неподготвена за работа върху архива на Флоровски. Не познавах добре неговите творби и не бях решила каква ще бъде темата на моята магистърска теза. Чувствах се объркана, със задача многократно надхвърляща моите познания и опит. Но може би именно това ми помогна, липсата на предварителна нагласа за това, което търся и което ще открия, за това кой е отецът и какво е искал да каже той. Принстън наистина ми даде много, защото той ме срещна с о. Флоровски извън книгата, извън богословието, в реалния и непризнаващ никаква условност живот. Не само се докоснах до неговите творби в оригинал, но бях и там, където той е преподавал и творил, където е живял в последните години от своя живот. Тук става въпрос за *опит*, безценен опит, с който бях благословена завинаги. Този опит впоследствие ми помогна много и ме вдъхнови не само в научните ми стремежи, но и в моя живот. Този опит аз отнесох към моето занимание с богословие. Той промени моята нагласа и начин на мислене, даде ми близостта с отца, даде ми любовта. Това промени всичко, оживотвори всичко и богословието стана живот. „Изучаването на живота на определена личност, а не само на неговите текстове е принцип и метод, залегнал дълбоко в традицията на православната църковност.“<sup>1</sup>

Не случайно споделям всичко това. То е много важно по отношение на разбиране на Неопатристичния синтез, важно по отношение на харизматичното богословие, защото в същината си то не е знание, а благодатен опит, с който малцина благословени са дарени. Без този опит богословието губи своята любов, губи своята харизматичност и става просто „тема“, „схоластика“ и „наука“. Но посланието на о. Флоровски не може да бъде разбрано без вдъхновението и креативността, защото отецът призовава, не към „буквата“, а към „духа“, който „животвори“. Това, което завинаги ще отнеса с мен като спомен от Принстън не са прекрасните старинни сгради, не са безбройните книги в библиотеката, нито дори и оригиналните ръкописи на отца, до които се докоснах, а тишината, творческата тишина,

<sup>1</sup> П. Павлов, „Разговор, текст и събитие. Методът „Флоровски“, Протоиерей Георги Флоровски (1893–1979). In *Memoriam*. Сборник с доклади от Годината на Флоровски, съст. П. Павлов, София 2012, с. 15.

която там навсякъде цари. Тази тишина се усеща, тя въздига човека към Бога, въздига човешката мисъл, сърце и душа. Целият университет е като храм. Не случайно Принстън е наречен храм на мисълта. Там са създадени всички условия на човека да мисли, да твори и да живее *креативно*. Сакаш всичко е в обратната перспектива, тоест в правилната. Човекът и неговата духовност са издигнати на пиедестал, и всичко материално сякаш е олекотено с хармония и красота, с природа и тишина, за да не пречи, да не тежи на човека творчески да дерзае, да въздига мисълта си и да търси именно този духовен опит, който е изворът на всяка човешка мъдрост и познание.

Всичко това е много важно и е в същината на темата за Неопатристичния синтез. В такава творческа атмосфера е творил и дерзал отецът. Той винаги е писал своето богословие от сърце и душа, с вяра и с духовен устрем, така както са творили и св. Отци. Такова богословие се разбира също със сърце и от душа и в него се навлиза мисловно само с творчески устрем, защото такова богословие е *любов и живот* в Христос. „Понеже светът със *своята* мъдрост не позна Бога в премъдростта Божия, Бог благоволи да спаси вярващите с безумството на проповедта. Защото и иудеите искат личби, и езичниците търсят мъдрост, а ние проповядваме Христа разпнатия, Който за иудеи е съблазън, а за елини безумство, пък за самите призвани, както иудеи, тъй и елини – Божия слава и Божия премъдрост.“ (1 Кор. 1:21–24) Едва ли днешният човек би могъл да намери друг пък към Христос освен чрез любовта. За тази любов към Бога, за този творчески плам на вярата става въпрос, който винаги трябва да е в човешкото сърце, когато то *пристъпва* към Бога. Само в този плам и в тази любов богословите от всяко едно време и епоха ще срещнат св. Отци, защото св. Отци са там, в „Царството на Истината“ и в пълнотата на католичността.

Неопатристичният синтез е духовна задача, която се извършва творчески, т.е. благодатно, с Божията помощ, но от човека зависи да пожелае този дар и да има *творческата нагласа* да го получи. „Не чрез рутинна памет, но чрез творческо възприятие трябва да се усвоява откровената истина като закваска на действителното преображение на търсещата Истината човешки ум.“<sup>1</sup> Отец Флоровски проповядва

---

<sup>1</sup> Г. Флоровски, *Оправдание на знанието*, с. 212.

духовно оживотворяване както в богословието, така и в живота, а съвременният човек повече от всякога е материално и прагматично ориентиран, *духовно и творчески закърнял*. „Онова, което наистина се мисли и търси, не е сляпото или сервилно подражание или обновяване, но преди всичко по-сетнешно хомогенно *развитие* на светоотеческото богословие. Ние трябва отново да разгорим творчески огъня на св. отци, да обновим у нас светоотеческия дух.“<sup>1</sup>

### **Творчеството и мисловната система на отец Георги Флоровски**

Творчеството е ключ както за разбиране на Неопатристичния синтез, така и за навлизане в мисловна система на о. Флоровски. *Като благодатен в Бога живот, то е в основата на светоусещането и светогледа на отца*. Не трябва да се забравя, че неговият баща е бил свещеник и още от малък той израства в храма и е закърмен с красотата, с музиката и благодатния живот, който там цари. Неговото светоусещане е формирано молитвено и евхаристийно, защото от дете е участвал в богослужението и е предвкушал молитвено вечността. Отец Флоровски е придобил творческо възприятие преди да се образува, преди да бъде служител на Църквата и преди дори да стане богослов. „За доброто представяне на една изследвана личност е необходимо максимално да се навлезе в неговия свят.“<sup>2</sup> Отецът е имал опита на живата вяра и на благодатната любов в Христос. Опит, с който човек може да бъде дарен само в Църквата, под въздействието на Св. Дух, и без който харизматичното богословие е невъзможно. Поради това и богословието на отца е винаги *динамично и христологично*, нещо, което е характерно и за цялото светоотеческо богословие. „Онова, което наистина е важно, не е толкова твърдеството с изговорените думи, колкото действителния континуитет на живота и духа, и *вдъхновението*...“<sup>3</sup> Светът на отца е триизмерен, есхатологичен и благодатен. Той винаги чувства онази „дълбочина“, без коя-

<sup>1</sup> Г. Флоровски, „Патристика и съвременно богословие“, *Протоиерей Георги Флоровски. Християнство и култура*, София 2006, с. 276.

<sup>2</sup> П. Павлов, *Богословието като биография. Протоиерей Георги Флоровски (1893–1979): Био-библиография*, София 2013, с. 17.

<sup>3</sup> Г. Флоровски, *Патристика и съвременно богословие*, с. 276.

то съзерцанието е невъзможно. Поради това и в неговата мисловна система се навлиза *динамично*, на творческата перспектива и честота. Неговото богословие е не толкова тематично и аналитично, колкото харизматично и догматично. Той невинаги излага своята мисъл организирано и синтезирано, а по-скоро *въдхновено* и словата му имат голям идеен заряд.

Динамичността в творчеството на о. Флоровски се усеща не само в ентузиазма, с който той пише и увлича читателя, но и чрез самата динамика, която цари в неговия идеен свят. Отецът съзерцава винаги нещата в тяхното трансцендентно движение, в благодатното им преображение и осветение, в техния духовен устрем към Бог. Неговият духовен взор винаги изхожда от това, че човекът е Божествено творение и Божествена промисъл и любов. Цялата благодатна динамика има творческа цел. Целта е Христос и поради това и богословието на о. Флоровски е подчертано христологично. В Христос, казва той, се изпълва човешката природа, *пресъздава се, възсъздава се, новотвори се...* Сбъдва се човешката съдба, изпълва се изначалният и предвечен съвет Божий за устроението на човека<sup>1</sup>. Съзерцаваният от него свят има благодатни параметри и сферата на творчеството се определя от противоположността между *естеството и целта*<sup>2</sup>. Творчески осъществяемостта „аз“, казва Флоровски, не е естественото и емпирическо „аз“, поради това, че *себе* „осъществяването“ е разрыв и скок от насъщната природа в порядъка на благодатта. Всички неща са в Бога по „образ“, *а не по своята природа*. Творческата цел е „естествена“ и свойствена за творението, защото изпълнението на целта в известен смисъл е осъществяване на субекта, на самия *себе-си*<sup>3</sup>.

Отецът не само съзерцава човека и творението в тяхната благодатна динамичност, но и според тяхната положеност и божествено зададена ентелехия, *по посока на благодатта и любовта*. Той следва *благодатта*, как Тя в творението се проявява, къде помазва, как помазва и съответно къде в творението е най-висше духовното творчест-

<sup>1</sup> Вж. Г. Флоровски, „За наградата на висшето призвание“, *Протойерей Георги Флоровски. Богословие и словесност*, София 2015, с. 11.

<sup>2</sup> Вж. Г. Флоровски, *Творение и тварност*, *Протойерей Георги Флоровски. Творение и Изкупление*, София 2008, с. 81.

<sup>3</sup> *Пак там*.

во, къде я има „надприродната свобода“. „Всяка ипостас в нейното съществуване е подпечатана със специалния лъч на благоволящата Божия любов.“<sup>1</sup> Флоровски е повлиян от богословието на св. Максим и на св. Григорий Палама. Според него съвременната богословска мисъл не отделя нужното значение на учението за нетварните енергии, което е в основата си учение за благодатното творчество на живота. Тъй като именно в благодатния интензитет нещата се разкриват в техните творчески принципи и може да се видят връзките на любовта, на които изконно се държи битието. Нали Бог е *непознаваем по същност*, но *позволява причастност към Своите енергии*. Тази благодатна перспектива, в която отецът вижда творението и битието, е ключът към навлизането в неговата мисловна система. Благодатта е винаги водена от Благата Божествена Промисъл и Воля. Отецът причастява мисълта си към високовибрационните логосни енергии на Трилъчезарния Ерос. Неговата мисъл става динамична и тя „скача“ от тема в тема, от истина в истина, и понякога трудно може да се синтезира и улови. Тя възнася отца високо в трансцедентните пространства, без той догматически да се отклони и изгуби, защото той следва *творческия* принцип на битието и никога не губи своя христологичен фокус.

Ключово за навлизането в неговия идеен свят е също богословието на *личността*, което е в центъра на неговата *логичност*. На човешката личност той се натъква именно в творческия интензитет на тварното битие и я вижда в цялата ѝ благодатна и Христова слава. Той я съзерцава в тропоса на *благо-вечно-битието*, където тя се проявява в своята богообразност и в устрема ѝ към богоподобие. Тъй като о. Флоровски съзерцава битието в благите му и благодатни проявления, той вижда всяко нещо в неговия божествен и логосно зададен облик, неопорочено от самото негово несъвършенство или от несъвършенството на анализиращия човешки ум. Тъй като личността е съзерцавана от него динамично и то благодатно динамично, той обвързва нейната богообразност именно и най-вече с творчеството и потенцицията за творческия живот. „Личността е преди всичко свободен субект, субект на самоопределение, творчески център на сила. В това се заключава първата и принципна черта, която отличава личността

<sup>1</sup> Вж. Г. Флоровски, *Творение и тварност*, с. 80.

от организма.<sup>1</sup> Динамичният подход в духовното съзерцание разрешава в случая и още един проблем, който и до днес препъва мнозина. Видяна, като „творчески център на сила“, като благодатно помазание на „Аз“-а, личността не се противопоставя на човешката цялост. Напротив, тя е тази, която осъществява целостта на човека, когато личността е в благо и любовта. Отецът открива също връзка между творчество и положеност в творението, като колкото по-висше е творението, толкова по-благодатно е то. В личностното възникване, казва отецът, има вродена форма, която преодолява органическата индивидуалност, възвишавайки се над нея, и именно в това точно е истинската свобода и истинското творчество<sup>2</sup>.

По отношение на времето и историята о. Флоровски също има есхатологичен поглед и самото време винаги при него е осмислено творчески. „Историческото е подвижно“<sup>3</sup>. Той свързва времето с Божествената Промисъл и Божественото Откровение, а от друга страна, го осмисля като потенциция за придобиване от човека на благодатните блага. Времето е нужно за възходящата промяна от несъвършенство към съвършенство и в такъв смисъл е творчески материал за вечността. От времето и любовта се ражда благият опит, чрез който се придобиват духовните ценности, които са духовна слава, нужна за съграждането на трансцендентния „Аз“ човека. „Смисълът не е във времето. Самото време не е смисъл... Осмислен е само изходът от времето. А той винаги е възможен. Нали всеки миг е символ на вечното.“<sup>4</sup> Отецът често бива определян като богослов историк, но той е *християнски* историк. Има съществена разлика, тъй като християнството предава съвсем различен смисъл на историята. Християнската история е история на Божественото Откровение, Домостроителството на Бога и богочовешката любов. Всъщност именно християнството открива историята, казва отецът, защото единствено християнството утвърждава реалността на света и човека не само в техните идеални и вечни основания, не само в идеята, но и в

<sup>1</sup> Г. Флоровски, „Еволюция и Епигенезис“, *Философия и богословие*, с. 151.

<sup>2</sup> *Пак там*.

<sup>3</sup> Г. Флоровски, *Еволюция и Епигенезис*, с. 170.

<sup>4</sup> *Пак там*.

тяхната емпирична пълнота<sup>1</sup>. Емпиричната пълнота обаче е творческа пълнота, осъществяваща се в благодатната динамика на Ероса, според Божествената Промисъл и Блага Воля. „Който не чувства историческия динамизъм, който не вижда последната реалност на историческото време, той не може да бъде християнин.“<sup>2</sup> Именно този исторически реализъм държи о. Флоровски винаги здраво стъпил на земята в неговото богословие. Има много тясна връзка между християнската история и творчеството, и то духовна, благодатна връзка. „Богословието винаги е построено върху мисионерските задачи на Църквата за спасението на света и човека.“<sup>3</sup> Както и има връзка между историята и христологичния фокус в богословието. Пълнотата на Откровението е Христос, а богословът на което и да е време и епоха не търси ли именно Откровението.

В своя текст „Метафизически предпоставки на утопизма“ о. Флоровски пише, че зад всяка мисловна конструкция се усеца нейният творец. И всеки мироглед е автобиографично повествование, разказ и отчет за видяното и чутото – описание на преживяния *опит*. Както вече бе споменато по-горе, за този опит е нужно време и то време, което е одухотворено чрез *оличностено* битие. Опитът се определя от отца като реален допир, излизане от себе си, среща, общение и съжителство с „другия“. От друга страна, човекът не поражда своя опит и не полага своя свят. Той го намира. Светът се дава и открива на познаващия субект, казва отецът, но не принудително или поробващо, а свободно. Човекът е свободен да откликне на опита според свободната си воля. И в това е творчеството, в свободата на избора, в това как човекът ще одухотвори своето време и какъв духовен плод ще даде. Човешката свобода обаче е по-висша от всяко едно творческо препятствие. Тя е по-висша от вродения характер, от наследствените предположения и от житейската обстановка. „В това първично самоопределение е метафизичният корен на личността, живото съсредоточие на нейното битие“<sup>4</sup>.

<sup>1</sup> Вж. Г. Флоровски, *Еволюция и Епигенезис*, с. 173.

<sup>2</sup> *Пак там*.

<sup>3</sup> П. Павлов, „Новата софиология: естетика срещу история“, *Протоиерей Георги Флоровски (1893–1979): In Memoriam*, с. 249.

<sup>4</sup> Г. Флоровски, „Метафизически предпоставки на утопизма“, *Протоиерей Георги Флоровски. Църквата: предание или утопия*, София 2011, с. 58.

Трябва да се подчертае още веднъж най-важното за светогледа на о. Флоровски, с което именно и започнах, че за отца няма свят извън Църквата и Благодатта. Неслучайно той нарича една от най-хубавите си творби „Бащин дом“. Всичко за него започва с Църквата Христова и намира своята творческа завършеност и благодатен покой именно там в богочовешката любов. „Църквата е начатък на вселенското харизматично преображение на творението, ознаменувано в тайнствения образ на Неизгарящата къпина.“<sup>1</sup> Дори Църквата да има човешко естество и историческа плът, казва о. Флоровски, тя има и божествено. В нея пребивава в прославената си плът Сам Господ Иисус Христос. В нея действа и се предава неоскъдяващата божествена благодат и даровете на животворящия Дух. „Църквата е преобразеният свят и в това благодатно създаване на творенията се заключава целият смисъл и действително съдържание на историята“<sup>2</sup>. Домостроителството на Бога е творчество, защото то цели спасението на човека. Нима Въплъщението не е с творческа цел или пък Възкресението не е най-висше творчество? Всичко в идейния свят на отца е с творческа промисъл и насоченост. Всичко има своята крайна цел и намира своя благодатен покой в Христос. „Божественият план за света е осъществим само чрез творчески уподобяване – тъй като този замисъл не е основа или самоизпълняваща се субстанция, а мярка и венец за създаване на нещо *друго*.“<sup>3</sup> На творчеството са посветени едни от най-хубавите творби на отца като „Идеята за сътворението в християнската философия“, „Еволюция и епигенезис“, „Стремейки се към Бога, творението се усъвършенства“, „Творението не е явление, а същност призвана към безсмъртие“ и др. Много важни и съществени са творбите, които о. Флоровски посвещава на Божественото творчество, като „Тварността на света“, „Светът можеше и да не съществува“, „Подбудата към сътворението – Божията благодат“, „Различие между същност и воля“ и др.

### Творчество и Неопатристичен синтез

В тази творческа перспектива би трябвало да се разгледа и Не-

---

<sup>1</sup> Г. Флоровски, „Бащин Дом“, *Църквата: предание или утопия*, с. 19.

<sup>2</sup> *Пак там*.

<sup>3</sup> Г. Флоровски, *Творение и Тварност*, с. 82.

опатристичният синтез на о. Флоровски, защото по отношение на богочовешките взаимоотношения неговото богословие става още по-динамично. За него всяка богочовешка близост е винаги *творчество*, защото тя е *благодатна* и обдъхва човека. Един прекрасен текст на тази тема е „Богословски откъслеци“, както и „Делото (Промисълът) на Св. Дух в Откровението“. В тях о. Флоровски разглежда в най-голяма дълбочина мистичния духовен опит на човека. Отецът призовава за възвръщане към богословието на св. Отци, тъй като то е богословие на благодатното вдъхновение. „Във всеки случай, за историците светоотеческото учение е най-добрият и най-естественият ключ към догмата.“<sup>1</sup> Творчеството може да изглежда някак абстрактно и по научно „несериозно“, като отговор на въпроса за Неопатристичния синтез, но няма нищо по-реално от мистичния опит на боговдъхновението. Плод на този мистичен и благодатен опит е и цялото харизматичното богословие, защото както казва о. Георги, религията е среща на двама и никой не може да се срещне вместо другия. Съвременният човек обаче повече от всякога страда от първородния грях, който се определя от о. Флоровски като *отказ от творчество*, и поради това и призивът към творчество трудно се разбира *в смисъла на своето изпълнение*. Съвременният човек е благодатно изнемогнал и закърнял поради своето духовно и евхаристийно отдалечаване от Бога. Съвременната богословска мисъл, за съжаление, не би могла да се разглежда откъснато от този прагматичен и материалистичен контекст. Днес се подхожда към божествените тайни по-скоро научно и интелектуално, а не аскетично и с *вдъхновението* на любовта. „Първата задача за съвременното поколение православни богослови е да обновят у себе си способността за жертвеност, не толкова да развиват своите собствени идеи и възгледи, но да свидетелстват само за безукорната вяра на Майката Църква!“<sup>2</sup> Отец Флоровски призовава към възвръщане към богословието на св. Отци, тъй като тяхното богословие е богословие на живата вяра. Отците са свидетелствали за това, което са преживели и което се е разкрило пред тяхното умозрение. Призивът към Неопатристичен синтез е призив за творческо оживотворяване на съвременната богословска мисъл, за излизане от

<sup>1</sup> Г. Флоровски, *Патристика и съвременно богословие*, с. 276.

<sup>2</sup> *Пак там*, с. 276.

този схоластичен модел на търсене и възприемане на истините на православната вяра. Всичко това е много добре обяснено в неговия текст „Патристика и съвременно богословие“. Трябва да се избавим, казва о. Флоровски, от всяко незнание, забрава, малодушие и вкаменено безчувствие, за да дойде в разума неизречимата Божия слава.<sup>1</sup>

Не случайно о. Флоровски отделя голямо внимание в своите творби на богочовешкия диалог, на това как човекът чува и възприема Божественото Откровение. Тази детайлност по отношение на тайните на богочовешкото общение е целенасочена и много показателна. Дори и отецът изтъква способността за междуличностна и благодатна комуникативност между Бога и човека, като една от причините за богообразността на човека като творение. Богочовешкият диалог не само е възможен, но и Бог очаква човекът да търси общение с Него. Отец Флоровски е много категоричен по този въпрос. „Бог желае човек не само да слуша Неговите слова, но и да отговори на тях. Бог иска да включи човека в „разговор“.<sup>2</sup> От една страна, за отца няма богословие без Откровение, от друга страна, той казва, че Откровението е гласът на Бога. Отецът оставя много свидетелства в своето творчество по този въпрос. Макар и разпръснати, ако те се обединят и анализират, биха дали доста добра представа за това как човекът изживява подобни тайнства и какво се случва с неговата мисъл и душа под въздействието на Благодатта. От самия факт, че о. Флоровски се наема с такава, бих казала по принцип невъзможна задача и посвещава голяма част от своето творчество на този въпрос, може да се предполага, че самият той е имал такъв мистичен опит. Как би могъл иначе да пише така уверено за най-интимните преживявания на човешката душа при допира ѝ с Благодатта? Според мен неговият харизматичен опит оживотворява цялото му богословие и поради това той призовава към творчески оживотворено богословие. „В Писанието ние сме удивени преди всичко от тази съкровена близост на Бога до човека и на човека до Бога, и това осветление на целия човешки живот чрез Божието присъствие, това обгръщане на земята с божествена закрила.“<sup>3</sup> Неопатристичният синтез в неговото изпъл-

<sup>1</sup> Г. Флоровски, *Оправдание на знанието*, с. 147.

<sup>2</sup> Г. Флоровски, „Откровение, философия и богословие“, *Творение и Изкупление*, с. 20.

<sup>3</sup> *Пак там*, с. 19.

нение е метафизика и благодат, любов, която човекът търси в своя духовен устрем към Бога. Става въпрос за „католично преобразяване на мисълта“, за навлизане в „Царството на Истината“, там, където в пълнотата са всички мъченици и светци на Църквата Христова в безвремието на вечността. *Там са и св. Отци и там, в благодатното единство на вярата, се извърши чрез Христовата любов, синтезът между богословиите на всички времена.* За синтеза е нужен „ум Христов“ (1 Кор. 2:16).

В следните думи на о. Флоровски се вижда много ясно връзката между творчеството и Неопатристичния синтез: „В съборното преображение личността добива сила и мощ да изразява живота и съзнанието на цялостта. И то не като безличен посредник, *но в творческо и героическо действие.*“<sup>1</sup> Разбира се, не всеки в Църквата постига „нивото на съборността“, но всеки е призван да се стреми към него, уточнява отецът. Въпреки всичко Бог е Този, Който избира своите пророци и посланици. Богословието трябва винаги да бъде винаги живо, подчертава отецът. Догматите в същината си са свидетелство и теологичното познание е придобито чрез помазание. В такъв смисъл догматическото богословие е винаги харизматично и то идва винаги *богословствено*. То е дар от Христос, от Премъдростта Божия. Тайната на съзерцанието в богословието е наистина в христологичния фокус. Тя е в събирането на времето и вечността в Личността на Богочовека, в търсенето на Христос. В изживяването на Неговата благодатна близост и любов човекът бива осенен и умъдрен. Тази благодатна близост с Христос се разбира като творчество и за това творческо оживотворяване става въпрос. Поради това и догматът се определя от отца по-скоро като *интуитивна* истина, а не дискурсивна аксиома, която се поддава на логическо развитие. Става въпрос за усвояване на теологическа благодат, за която говори и св. Максим Исповедник. Ето как висшето богословие, като богословствование, е всъщност духовно творчество. Как тогава съвременният богослов да се стреми към тайните на християнството без творчески и аскетичен в Бога живот? Не става ли въпрос, в такъв смисъл, за пренастройване на човешкия хексис, за синхронизиране на духовната човешка честота с честотата на Благодатта? Св. Максим Исповедник учи,

<sup>1</sup> Г. Флоровски, *Патристика и съвременно богословие*, с. 276.

че хексисите са тези, които задържат благодатните дарове. В крайна сметка нали общението с Бога е възможно само благодатно, а благодатното не е ли енергийно, а енергийното не е ли духовно и нравствено? И ако е духовно и нравствено, то не е ли творческо в *благо* проявление? Нали именно на тази интимна метафизика на любовта, на богочовешката близост и общение посвещава богословието си и св. Григорий Палама. В такъв смисъл, прав е о. Флоровски, като казва, че днес не се отдава нужното внимание и значение на богословието на нетварните енергии.

### Придобиването на Духа

При по-дълбинното изучаване и изследване на текстовете на о. Флоровски ще се види, че той дори навлиза в метафизиката на човешкия хексис. Това проличава в неговите разсъждения по отношение на духовната чистота, която той обвързва с вярната йерархия на ценностите и душевните движения в човешката душа. Когато човешката душа е в творческия и благ хексис, тя може да бъде в благодатно общение с Бога, да придобива Духа и да задържа теологическата благодат. Хексисите са свързани с човешката воля и в такъв смисъл много зависи от отделната човешка личност и нейната *творческа волева решимост*. За да познаем Истината, ние трябва да станем истинна, ни казва о. Флоровски. За достигането на духовните висини е нужен творчески аскетизъм. Ние отиваме при Христос не само, за да се радваме, но и да страдаме с Него, пише отецът. Всичко това изключва всякаква леност от страна на човека, всякакво творческо опростяване на неговия живот. Така осмислен призивът към харизматично богословие, или Неопатристичен синтез, е *лична творческа задача*. Той се извършва в *католичното единство*, а за отца католичността е „свойство или стил, или цел на „личното“ съзнание.“<sup>1</sup> Предварителното аскетично знание дава много повече, отколкото всяка методология, казва отецът. Опитът на философа, осъществен в религиозната практика, се преобразува качествено, тъй като главният догматически опит е Христос, пояснява той. Цялата християнска философия е само умозрително тълкуване на христологичния догмат<sup>2</sup>.

<sup>1</sup> Г. Флоровски, „Откровение и опит“, *Богословие и словесност*, с. 56.

<sup>2</sup> Вж. Г. Флоровски, „Идеята за (Съ)творението в християнската философия“,

Религиозното преживяване е „личен и интимен акт, реална среща на две личности; и трябва очите да се отворят, за да се видят и сърцата да се очистят, за да се усетят.“<sup>1</sup> Догматическото познание е „метафизично събитие“, което „довежда двама в допир“. Този опит е събитие, защото е Божествен дар, „благодат“, а не само човешко постижение или заслуга на неговото усилие.

Божественото вдъхновение според о. Флоровски предполага определен разрыв в естествения ход на нещата и не се отнася към категориите на автономната наука. Човешкият ум, оставен сам на себе си, не може да възприеме боговдъхновението. При приемането на богословската Благодат, вратата и разумът на човека биват обединени и самият човешки разум е преобразен. Ето как отецът много точно описва това преобразяване: „От двуизмерния свят трябва да се преместим в триизмерния: трябва да чувстваме дълбочината. В това се заключава ядрото на теологичния въпрос за „висша критика“. За да почувстваме диханието на Духа в Св. Писание, трябва „да се стремим към Духа“, трябва да притежаваме духовна интуиция и прозрение.“<sup>2</sup> Тук трябва да се отбележи, че това „преображение на съзнанието“, за което говори о. Флоровски, може да се извърши само в Църквата, в нейната духовно харизматична съвършеност.

Призивът на о. Флоровски към Неопатристичен синтез е призив към харизматично богословие. Това означава възвръщане в богословието на христологичния фокус, на аскетизма и страдалческия стремеж към придобиването на Духа. Със св. Отци, царство им небесно, не може да има друг синтез освен духовен. Дори и той да е наречен от о. Флоровски „Неопатристичен“, тъй като се извършва по примера на Отците, той е синтез на всяка вярваща душа *в* и *с* Христос (католичността). Самият отец пояснява, че връщането назад към св. Отци не е „връщане към буквата на старите светоотечески документи“<sup>3</sup> и „не е сляпо или сервиално подражание или обновяване“<sup>4</sup>, а преди всичко обновяване в нас на *светоотеческия дух*. А светоотече-

---

Философия и богословие, 59–60.

<sup>1</sup> Г. Флоровски, „Религиозният опит и философското призвание“, *Философия и богословие*, с. 14.

<sup>2</sup> Вж. Г. Флоровски, „Делото на Св. Дух в Откровението“, *Богословие и словесност*, с. 69.

<sup>3</sup> Г. Флоровски, *Патристика и съвременно богословие*, с. 275.

<sup>4</sup> *Пак там*, с. 276.

ският дух е духът на съборността, към която всеки вярващ е призван. „Изпитанието чрез съмнение и неверие ще се разреши само в творческо изповядване на истината и правдата. И ще се обнови пътят на благовестящите Христовото знание.“<sup>1</sup>

Богословието на о. Флоровски е *христологично и евхаристийно*, и той разглежда творението винаги в неговата *благодатна* динамика и в устрема му към Бога. Поради това и *творческата* перспектива позволява *динамично* навлизане в неговата мисловна система. Именно в тази *благодатна* динамика на богочовешките отношения Неопатристичният синтез се осмисля като *лична* творческа задача и духовен подвиг, който стои пред всеки вярващ човек. Св. Отци са пример за дръзновението и любовта, с която трябва да се търси Бог и да се копнее за Него. Поради това и тяхното богословие е пример и норма за всички бъдещи поколения. Трябва да се търси Божественото Откровение, защото входът е достъпен само чрез догматиката, оживотворяваща опита, казва отецът. Католичното преображение се постига само в творческия и аскетичен устрем на човека към Бога, с Божествената *благодатна* подкрепа, и чрез *придобиването на Духа*. Там са светите Отци, където е Бог, където е Христос в католичната пълнотата и безвремието на Любовта.

---

<sup>1</sup> Г. Флоровски, *Оправдание на знанието*, с. 216.